

Asia: VN/23566/2021

Lausuntopyyntö mielenterveys- ja päihdepalveluja koskevan lainsäädännön uudistamisesta

Taustatiedot

Onko vastaaja:

Muu järjestö

Mihin hyvinvointialueeseen vastaaja kuuluu (mikäli vastaaja on kunta tai kuntayhtymä tai hyvinvointialue):

-

Vastaajatahon virallinen nimi:

Sosiaaliasiamiehet ry

Vastauksen kirjanneen henkilön nimi ja mahdolliset yhteystiedot:

sosiaaliasiamies Jari Mäkinen

Viranomaisille: mahdollisen lausuntovastauksen käsitelleen toimielimen nimi ja käsittelypäivämäärä:

-

1 Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiset palvelut

1.1 Onko sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisiä palveluita koskevan pykälän (sosiaalihuoltolain 2 a §, terveydenhuoltolain 8 a §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

Sosiaali- ja terveydenhuoltolaeissa on säädettävä järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvat palvelut riittävän selvästi ja erityistarpeet huomioon ottaen. 2a §:n tarkennus on kannatettava ja nykyään järjestämisvelvollisuuteen sisältyvät 24 § Päihdetyön säännökset tulee säilyttää sosiaalihuoltolain sosiaalipalveluja koskevassa 3 luvun 24 §:ssä. Lakien selkeyttäminen ja yhteen kokoaminen on

kannatettavaa, mutta riittääkö muotoilu on huolehdittava? Huomattavasti paremmalta kuulostaa: on järjestettävä. Jos järjestämisvelvollisuutta vähennetään, se johtaa asiakkaiden ja potilaiden aseman huononemiseen. Jos toiminta ei ole lakisääteistä, sitä ei järjestetä tai ainakin siitä ensin säästetään tai jopa luovutaan.

Säännöskohtaisissa perusteluissa s. 101 - 102 todetaan tuttu ongelma: sosiaalihuollon ja terveydenhuollon palvelujen sisällöissä on käytännössä esiintynyt epäselvyyttä varsinkin rajanvedossa sosiaalityön työmenetelmien ja sosiaalisen kuntoutuksen sekä terveydenhuollon psykososiaalisen hoidon ja lääkinnällisen kuntoutuksen kohdennettujen menetelmien välillä. Luonnoksessa vaaditaan, että sosiaalihuoltoa ja terveydenhuoltoa olevat tehtävät on kuitenkin pystyttävä erottamaan toisistaan, jotta voidaan määritellä mitä lainsäädäntöä noudatetaan.

Yksilöllisen palvelutarpeen ja siihen vastaamisen lisäksi kysymys on oikeusturvasta, sillä kuten luonnoksessa todetaan: Päätöksentekomenettely, muutoksenhakuoikeus sekä potilaan ja asiakkaan asema ja oikeudet ovat erilaisia ja perustuvat eri lainsäädäntöön riippuen siitä järjestetäänkö palvelua sosiaalipalveluna vai terveydenhuollon palveluna. Lakien täsmällisempi soveltaminen on tärkeää ja ohjeiden olisi hyvä olla vieläkin täsmällisempiä kuin mitä luonnoksessa nyt on. Soveltamismenettelyn avaamisesta huolimatta voi olla riski siihen, että sosiaalihuollon sijasta asiat ratkaistaan terveydenhuollossa ja sängen rajatuin muutoksenhakumahdollisuuksin

2 Sosiaalihuollon palvelut

2.1 Onko yhteisösosiaalityötä koskevan pykälän (sosiaalihuoltolaki 7 a §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Yhteisösosiaalityö ja etsivä työ - Sosionomi, koska sosiaalityöntekijätilanne haastava... erityisen tuen tarpeessa olevalla omatyöntekijä kuitenkin sosti – onko ristiriitaa ja onko hyväksyttävä syy suunnitella tehtävä pelkästään sosionomille? Voi toisaalta olla tarkoituksenmukaistakin ja perustellusti osa ammattirakennekehitystä, mutta ennen kaikkea tulee turvata sellaiset resurssit, että tehtävässä on mahdollisuus tehdä vaikuttavaa työtä.

2.2 Onko mielenterveyden edistämistä koskevan pykälän (sosiaalihuoltolaki 7 b §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

2.3 Onko päihdetyön palveluna annettavan päiväkeskustoiminnan ja tilapäisen majoituksen pykälän (sosiaalihuoltolaki 24 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

2.4 Ovatko sosiaalipäivystyksen ja terveydenhuollon yhteistyötä koskevaan pykälään (sosiaalihuoltolain 29 a §) ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

2.5 Onko äkillisissä järkyttävissä tilanteissa annettavan psykososiaalisen tuen pykälän (sosiaalihuoltolaki 29 b §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

2.6 Onko päihde- ja riippuvuustyön toteuttamisen pykälän (sosiaalihuoltolaki 33 b §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

2.7 Onko mielenterveystyön toteuttamisen pykälän (sosiaalihuoltolaki 33 c §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

2.8 Ovatko omatyöntekijän pykälään (sosiaalihuoltolaki 42 §) ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Pykälämuutos vahvistaa erityistä tukea tarvitsevien lasten ja henkilöiden oikeutta virkavastuulla toimivan sosiaalityöntekijän tukeen.

Erytistä tukea tarvitsevan henkilön asemaa ja oikeuksia vahvistetaan asiakassuunnitelmaan kirjattavilla henkilökohtaisten tapaamisten määrällä ja omatyöntekijän virkasuhteisuuden edellytyksellä. Ehdotus on merkityksellinen kaikkein heikoimmassa asemassa olevien asiakkaiden oikeusturvan ja edun kannalta. Ehdotus vaatii toteutuakseen myös sosiaalityöntekijän henkilötyövuosia, mutta ilmeisesti niitä ei ole otettu huomioon hyvinvointialueelle tulevana uusina lisätöinä kuten ei myöskään aiheutuvaa resursointitarvetta. Tämä puute tulee luonnokseen korjata.

2.9 Onko sosiaalihuoltolakiin ehdotettu sääntely mielenterveys- ja päihdepalvelujen osalta riittävä ja tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

2.10 Puuttuuko sosiaalihuoltolakiin ehdotetusta sääntelystä jotain keskeistä mielenterveys- ja päihdepalvelujen osalta?

-

Perutelut kyllä vastaukselle:

-

3 Terveystenhuollon palvelut

3.1 Onko mielenterveyden edistämistä koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 20 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

3.2 Onko mielenterveyspalveluja koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 27 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Sairaanhoito

27 § Mielenterveyspalvelut

Ammatillinen lisätuki siirtymävaiheisiin hoidon jatkuvuuden turvaamiseen erittäin perusteltu, mutta onko riittävä? On suuri riski ja myös aiempien hoitojen alihyödyntämistä, jos hoidon tarvitsija joutuu odottamaan lähes vuodenkin terapiaan tai seuraavaan hoitovaiheeseen pääsyä. Kaikki eivät kykene pitämään puoliaan eivätkä peräämään oikeuttaan tarvitsemaansa hoitoon.

Esityksen viranomaisvaikutusten arvoinnoissa s. 82 todetaan: Jos hyvinvointialueella on vaikeuksia perusterveydenhuollon hoitotakuun noudattamisessa, se koskee samalla tavoin hoitoon pääsyä mielenterveys- ja päihdeasioissa kuin muissa terveysongelmissa ja vaikeuttaa hoidon oikea-aikaista toteuttamista. Mutta koskeeko hoidon viive tosiasiaissa samalla tavalla vai kenties enemmänkin juuri näitä henkilöryhmiä?

3.3 Onko päihde- ja riippuvuuspalveluja koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 28 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

3.4 Onko opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoitoa opioidilääkkeillä koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 28 a §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

3.5 Onko kiireellistä hoitoa koskevaan pykälään (terveydenhuoltolaki 50 §) ehdotettu lisäys tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

3.6 Ovatko terveydenhuollon ja sosiaalipäivystyksen yhteistyötä koskevaan pykälään (terveydenhuoltolaki 50 a §) ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

3.7 Onko äkillisissä järkyttävissä tilanteissa annettavan psykologisen tuen pykälän (terveydenhuoltolaki 50 b §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

3.8 Onko sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymää hoitoa huumausainerikoksissa koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 78 b §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

3.9 Onko työnohjausta koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 78 c §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

Työnohjauksen laajentaminen päihde- ja riippuvuushoitoon perusteltua.

3.10 Onko terveydenhuoltolakiin ehdotettu sääntely mielenterveys- ja päihdepalvelujen osalta riittävä ja tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

3.11 Puuttuuko terveydenhuoltolakiin ehdotetusta sääntelystä jotain keskeistä mielenterveys- ja päihdepalvelujen osalta?

-

Perustelut kyllä vastaukselle:

-

4 Mielenterveyslaki

4.1 Ovatko ohjausta ja valvontaa koskevaan pykälään (mielenterveyslaki 2 §) ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

4.2 Onko tahdosta riippumattoman hoidon järjestämistä koskevan pykälän (mielenterveyslaki 3 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

4.3 Onko opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoitoa koskevan pykälän (mielenterveyslaki 6 a §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

5 Päihdehuoltolaki

5.1 Onko mielestänne perusteltua, että mahdollisuus määrätä tahdosta riippumattomaan hoitoon väkivaltaperusteella poistettaisiin?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vaikka tahdosta riippumatonta hoitoa ei ole käytetty lähinnä puutteellisen palvelutarjonnan vuoksi, ei sitä mahdollisuutta kuitenkaan kannattaisi poistaa laista.

20 § Muutoksenhaku hallinto-oikeuteen Päätökseen, joka koskee henkilön määräämistä 11 §:n mukaisesti hoitoon tahdostaan riippumatta, saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen 14 päivän kuluessa päätöksen tiedoksi saannista.

Asian luonne huomioon ottaen on ymmärrettävää pyrkiä valituksen ripeään käsittelyyn. Toisaalta potilaan oikeusturvan kannalta sekä selkeyden ja yhdenvertaisuuden vuoksi sosiaalihuollon asioissa yleinen 30 päivän valitusaika voisi olla perusteltu.

6 Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista

6.1 Ovatko Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain 18 §:ään ehdotetut muutokset perusteltuja?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

7 Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista

7.1 Ovatko ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain 2 §:ään ehdotetut muutokset perusteltuja?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

8 Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä

8.1 Ovatko Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä annetun lain 1 §:ään ehdotetut muutokset perusteltuja?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

9 Huumausainelaki

9.1 Ovatko huumausainelain 4 §:n 2 momenttiin ehdotetut muutokset perusteltuja?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

10 Laki Vankiterveydenhuollon yksiköstä

10.1 Onko Vankiterveydenhuollon yksiköstä annettuun lakiin ehdotettu uusi 16 a § perusteltu?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

11 Siviilipalveluslaki

11.1 Ovatko siviilipalveluslain 93 §:ään ehdotetut muutokset perusteltuja?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

12 Laki henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa

12.1 Ovatko henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa annetun lain 35 §:ään ehdotetut muutokset perusteltuja?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

13 Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

13.1 Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

14 Vaikutusten arviointia, toimeenpanoa ja aikataulua koskevat kysymykset

14.1 Ovatko arviot esityksen kustannusvaikutuksista mielestänne realistiset?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Kaikkiin hyvinvointialueiden vastuulle tuleviin lisätehtäviin ei ole huomioitu lainkaan tai riittäviä henkilöstö- ja muita kustannusvaikutuksia.

14.2 Ovatko arviot lapsivaikutuksista mielestänne realistiset?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

14.3 Ovatko arviot muista vaikutuksista mielestänne realistiset?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

14.4 Kommentit koskien ehdotusta lakimuutosten voimaantuloajasta 1.1.2023 ja muutosten toimeenpanoa?:

-

15 Asetusluonnokset

15.1 Kommentit koskien ehdotusta valtioneuvoston asetukseksi mielenterveysasetuksen eräiden säännösten kumoamisesta?

-

15.2 Kommentit koskien ehdotusta valtioneuvoston asetukseksi päihdehuoltoasetuksen eräiden säännösten kumoamisesta?

-

15.3 Kommentit koskien ehdotusta sosiaali- ja terveysministeriön asetukseksi hyväksyttävästä hoidosta huumausainerikoksissa?

-

16 Mahdolliset muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen

16.1 Mahdolliset muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

Päihde- ja mielenterveystyötä ja -palveluja koskevien säännösten kokoaminen yleislakeihin selkeyttää kokonaisuutta ja nivoo palvelut osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon muuta sisältöä.

2.4 Potilas- ja asiakaskokemus

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toteutti ensimmäisen kansallisen asiakaspalautekyselyn aikuisten mielenterveys- ja päihdepalveluissa 1. –14.11.2021. Pääosin palaute oli myönteistä. Psykiatrasta sairaalahoitoa koskeva asiakaspalaute oli muita mielenterveys- ja päihdepalveluita kielteisempi. Tähän vaikutti se, että tahdosta riippumattomassa hoidossa olleiden palaute hoidosta oli merkittävästi kielteisempää kuin vapaaehtoisesti hoidossa olleiden potilaiden. Myös avo- ja laitoshoidon päihdepalvelujen asiakkaiden kokemukset käyttämisestä palveluista olivat pääosin myönteisiä. Kokemus laitoshoidon hyödyllisyydestä oli hieman parempi kuin avohoidossa olleilla. Kehittämisen tarvetta oli muun muassa tiedon saamisesta potilaan ja asiakkaan oikeuksista, tiedon saamisesta arkeista palveluista ja kuntoutussuunnitelmasta. Vastaavia havaintoja oli myös mielenterveyspalveluissa.

Kyselyn tulos on tuttua asiaa sekä sosiaali- että potilasasiamiehille, mielenterveys- ja päihdepalveluiden asiakkaiden ja potilaiden asema on usein niin huono, että he eivät kykene edes kertomaan siitä. Moni ei tiedä kenelle siitä voi kertoa, tai epäilee aiempien kokemusten perusteella ettei se kiinnosta ketään ja osa pitää tilannetta omana syynään tai kohtalonaan.

s. 58 Hyvinvointialueille on myös säädetty uudessa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaissa velvollisuus sovittaa yhteen kokonaisuuksiksi asiakkaiden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut. Tämän todetaan tuovan uusia mahdollisuuksia erityisesti sosiaalihuollolle, josta puuttuu perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon tapainen porrasteinen rakenne.

Erikoistuneita palveluja tarvitaan myös sosiaalihuollossa ja ennen kaikkea tarvitaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas-/potilaslähtöistä matalan byrokratian yhteistyötä. Sosiaalihuollon porrasteisuuden puutteella ja kokonaisvastuulla on myös myönteisiä puolia, sillä siitä puuttuvat taholta toiselle lähettämiset, palvelun jatkuvuutta riskeeraavat odottelut ja rasittavat siirtymät. Sosiaalihuollon ei kuitenkaan tulisi joutua hoitamaan vaativimpia asiakastilanteita kovin yksin ja paljolti perustasolla, eikä etenäkään alaikäisten osalta pääsääntöisesti lastensuojelussa. Sosiaali- ja terveyspalveluiden rakenneuudistus OT-keskuspalveluineen tuonee erityisosaamista paremmin tarvitsijoiden ulottuville.

Kuten s. 59 todetaan, sairaalahoidon väheneminen on vähitellen johtanut sosiaalihuollon lisääntyvään rooliin mielenterveystyössä, varsinkin tuetussa asumisessa ja asumista tukevissa palveluissa. Näiden yksiköiden laatu voi olla hyvin kirjavaa, koordinointi ja valvonta vähäistä ja palvelujen päätösmenettelyssä eroja ja muutkin asiakkaan oikeusturvakeinot vähäisiä, lähinnä omaisten tai yleisten edunvalvojien aktiivisuuden varassa.

Sivun 60 mukaan päihdepalvelut on perinteisesti organisoitu osaksi sosiaalihuoltoa, vaikka monissa päihdepalveluissa on usein kyse terveydenhuollon antamisesta. Epäselväksi koetun sääntelyn seurauksena päihdepalvelut ovat alueellisesti hyvin vaihtelevalla tavalla organisoituja ja tuotettuja ja asiakkaan asema ja oikeudet niissä toteutuvat hyvin eri tavalla. Tämänkin ilmiön sosiaaliasiamiehet voivat hyvin allekirjoittaa.

Palveluja täydentäviä ja hakeutumiskynnystä alentavia hyviä lisäyksiä:

Tuen tarpeessa olevien tavoittamiseksi sosiaalihuoltolakiin ehdotetaan lisättäväksi uudeksi sosiaalipalvelun muodoksi päihkeitä ongelmallisesti käyttäville henkilöille päihdetyön palveluna tarjottava päiväkeskustoiminta ja siihen liittyvää tilapäistä majoitusta sisältävä palvelu, jotta palveluun pääsy olisi mahdollisimman kynnyksetöntä. Palvelun tulisi sisältää arjen toimintojen tukea ja sosiaaliohjausta. Palvelua tulisi järjestää myös päihtyneille ja siinä olisi oikeus asioida nimettömästi. Palvelusta ei annettaisi päätöstä. Palvelun maksuttomuudesta ehdotetaan säädettäväksi asiakasmaksulaissa. Lisäksi sosiaalihuoltolakiin ehdotetaan säädettäväksi syrjäytymistä vähentävän etsivän työn järjestämisvelvollisuudesta osana yhteisösosiaalityötä tai muita palveluja. Terveystieteiden mielen- ja riippuvuuspalvelujen sääntelyyn ehdotetaan muutoksia. Näihin palveluihin kuuluvat tutkimus-, hoito- ja kuntoutuspalvelut olisi järjestettävä monimuotoisina palveluina. Sillä tarkoitettaisiin, että sairaala- ja avosairaanhoidon lisäksi on oltava näiden välille sijoitettavia, esimerkiksi tehostettuja, liikkuvia ja potilaan kotiin tai arjen elämänpiiriin vietäviä palveluita. Palveluita olisi annettava henkilön, hänen perheensä ja muiden läheistensä tuen, hoidon ja kuntoutustarpeen perusteella. Mutta tehtävien tärkeys, vaativuus ja työpari-/tiimitarve huomioon ottaen onko resursointitarve riittävä?

Yhteisösosiaalityö ja etsivä työ - Sosionomi, koska sosiaalityöntekijätilanne haastava: erityisen tuen tarpeessa olevalla omatyöntekijä kuitenkin sosti – onko ristiriitaa ja onko hyväksyttävä syy suunnitella tehtävä pelkästään sosionomille? Voi toisaalta olla tarkoituksenmukaistakin ja perustellusti osa ammattirakennekohitystä, mutta ennen kaikkea tulee turvata sellaiset resurssit, että tehtävässä on mahdollisuus tehdä vaikuttavaa työtä.

Hiekka Eija

Mäkinen Jari
Sosiaaliammattilaiset ry. - Eija Hiekka